

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

T. IX

KRAJOBRAZY OKOLIC SŁAWNA

FUNDACJA „DZIEDZICTWO”

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM IX

KRAJOBRAZY OKOLIC SŁAWNA

Redakcja

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI
JAN SROKA

SŁAWNO 2009

ABSTRACT: Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (eds), *Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej*, t. IX: *Krajobrazy okolic Sławna* [History and Culture of the Sławno region, vol. IX: Landscapes of Sławno region]. Fundacja „Dziedzictwo”, Sławno 2009, pp. 255, figs 101, colour plates ??, maps 4. ISBN 978-83-7591-101-5. Polish text with German summaries.

Landscape is one of the most valuable aspect of the Sławno region. Papers collected in the volume present variety of approaches to landscape. In fact they present that there is no one landscape there. Authors discuss landscape from different perspectives – scientific, Cartesian one from one hand and humanistic perspective on the other. Most of papers describing “natural” elements of landscape treat it as neutral and objective. The humanistic perspective change the approach and perception of landscapes become very subjective. It means that anyone can see and understand the landscape in different way. Consequently, the book offers variety of landscape approaches and readers can built their own view.

© Copyright by Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka 2009
© Copyright by Authors

Na okładce: Otto Kuske, An der Wipper, akwarela, 1944, 50 × 60 cm
(zbiory prywatne)

Tłumaczenia na język niemiecki: *Brygida Jerzewska*

Publikację sfinansowano ze środków
Urzędu Gminy Sławno

Redaktor: *Katarzyna Ceglarz*
Łamanie komputerowe: *Eugeniusz Strykowski*

Wydawca/Herausgeber:
Fundacja „Dziedzictwo”, 76-100 Sławno, ul. A. Cieszkowskiego 2
Wydawnictwo „Region”, 81-574 Gdynia, ul. Goska 8
www.region.jerk.pl

ISBN: 978-83-7591-101-5

Druk/Druck: Totem – Inowrocław

Spis treści

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (Poznań), JAN SROKA (Sławno), <i>O krajobrazach różnie postrzeganych</i>	7
WACŁAW FLOREK (Słupsk), <i>Rzeźba i zasoby środowiska abiotycznego gminy Sławno</i>	17
ZBIGNIEW CELKA (Poznań), RADOSŁAW SAJKIEWICZ (Poznań), <i>Walory florystycz- ne okolic Sławna</i>	35
AGNIESZKA MICHAŁOWSKA (Poznań), JUSTYNA RYMON-LIPIŃSKA (Charzykowy), <i>Flora zbiorowisk naturalnych i półnaturalnych Wrześnickiego Kompleksu Osadniczego</i>	51
AGNIESZKA PAWLIK (Poznań), MACIEJ PISZCZEK (Poznań), KATARZYNA NOWAK- -SZWARC (Poznań), <i>Rośliny siedlisk synantropijnych Wrześnickiego Kom- pleksu Osadniczego</i>	61
RAFAŁ ZAPŁATA (Warszawa), „Między miejscami”. <i>Studia nad wczesnośrednio- wiecznym osadnictwem grodowym w rejonie Wrześnicy, gmina Sławno</i>	71
JOANNA PLIT (Warszawa), <i>Przestrzenne zmiany użytkowania gruntów na Ziemi Sławieńskiej w ciągu ostatnich 400 lat</i>	93
EWA GWIAZDOWSKA (Szczecin), <i>Pośród pól i lasów nad środkowym biegiem Wieprzy. Gmina wiejska Sławno na dawnych mapach i widokach</i>	113
MARIA WITEK (Szczecin), WALDEMAR WITEK (Szczecin), <i>Typologia wiejskich układów przestrzennych w gminie Sławno</i>	173
ELŻBIETA RASZEJA (Poznań), <i>Krajobraz kulturowy – relikty przeszłości czy żywe dziedzictwo? Wnioski z badań na terenie wsi Sławsko i Wrześnica</i>	205
ELŻBIETA FLOREK (Słupsk), <i>Walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe gminy Sławno</i>	225
Indeks osób	245
Indeks nazw geograficznych	249
Lista adresowa Autorów	253

Walory florystyczne okolic Sławna

ZBIGNIEW CELKA* (Poznań), RADOSŁAW SAJKIEWICZ (Poznań)

Wstęp

Okolice Sławna to obszar od wielu wieków zamieszkały przez człowieka (np. Skrzypek 2008). W średniowieczu Sławno było stolicą samodzielnego księstwa (Spors 1973). Szata roślinna tego obszaru, od stuleci podlegająca antropopersji, uległa największym przekształceniom w pobliżu osad ludzkich. Nad Wieprzą i w głębi kompleksów leśnych nadal obecne są liczne stanowiska ginących i rzadkich gatunków oraz cenne zbiorowiska roślinne.

W okolicach Sławna badania florystyczne wykonywali już niemieccy botanicy w XIX i XX wieku. W latach 30. XX wieku prowadzono także dokumentację zielnikową roślin występujących w Sławnie. Do naszych czasów dotrwało tylko 11 arkuszy zielnikowych (Celka, Sobisz, Morka 2003). Niezwykle cennym obiektem przyrodniczym był Ogród Botaniczny w Sławnie, w którym rosło wiele interesujących gatunków. Z lat 1937–1943 i 1959–1961 z tego terenu podano 147 gatunków (Figlarowicz 1959; 1961). Szczególnie interesujące były: długosz królewski (*Osmunda regalis*), pełnik europejski (*Trollius europaeus*), sasanka wiosenna (*Pulsatilla vernalis*), wielosił błękitny (*Polemonium coeruleum*), szachownica kostkowata (*Fritillaria meleagris*) i obuwik pospolity (*Cypripedium calceolus*) (Figlarowicz 1961; Stecki, Biernacki 1963). Współcześnie na terenie dawnego Ogródu Botanicznego występuje 145 gatunków, niestety wiele rzadkich roślin nie zostało odnalezionych (Sobisz, Morka, Celka 2003). Ogólne informacje na temat przyrody Ziemi Sławieńskiej znaleźć można w pracach Figla-

* Zakład Taksonomii Roślin UAM.

rowicz (1960; 1965). Badania nad florą grodziska we Wrześnicy prowadził Celka (2002), a florą cmentarzy gminy Malechowo zajmowała się Socha (2008). Roślinność parków dworskich badał Z. Sobisz (np. 2005; 2007; 2008; Sobisz, Celka 2004). Pomimo to flora okolic Sławna nie jest dostatecznie rozpoznana. Często odkrywane są nowe stanowiska interesujących gatunków, na przykład cymbalii bluszczowatej (*Cymbalaria muralis*) w Sławnie (Truchan, Sobisz 2006).

W 2002 roku, we współpracy z Fundacją „Dziedzictwo” oraz władzami Gminy Sławno, w ramach studenckich obozów naukowych Koła Naukowego Przyrodników przy Wydziale Biologii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu rozpoczęto badania florystyczne na terenie Wrześnickiego Kompleksu Osadniczego (WKO). Trwały one do 2004 roku (por.: Michałowska, Rymon-Lipińska w tym tomie oraz Pawlik, Piszczek i Nowak-Szwarc w tym tomie), a w późniejszych latach dotyczyły także fauny tego terenu (Żmuda 2008).

Niniejszy artykuł jest podsumowaniem badań florystycznych prowadzonych we Wrześnickim Kompleksie Osadniczym i ma na celu zaprezentowanie bogactwa florystycznego i najbardziej cennych przyrodniczo obszarów.

1. Obszar badań

W regionalizacji fizycznogeograficznej Sławno i okolice położone są na Równinie Sławieńskiej (313.43) będącej przedłużeniem na wschód Równiny Białogardzkiej (położenie terenu badań przedstawiono na Ryc. 1 w artykule Michałowskiej i Rymon-Lipińskiej w tym tomie). Jest to teren słabo urozmaicony, płaski, wznoszący się na wysokość od 40 do 60 m n.p.m. Zbudowany jest z gliny morenowej, piasków glaciofluwialnych oraz ilów i mułków glaciolimnicznych (por. W. Florek w tym tomie). Równinę Sławieńską przecinają rzeki Wieprza i Grabowa (Kondracki 1998). W ujęciu geobotanicznym Szafera (1972) okolice Sławna stanowią część Działu Bałtyckiego, poddziału Pasa Równin Przymorskich i Wysoczyzn Pomorskich, a w jego obrębie krainy Pobreże Bałtyku. Wyróżniającym składnikiem szaty roślinnej tej krainy są torfowiska wrzoścowe z wrzoścem bagiennym (*Erica tetralix*), zajmujące płytkie zagłębienia terenowe. W torfowiskach wrzoścowych dominującym składnikiem warstwy mszystej są torfowce: *Sphagnum magellanicum* oraz *S. rubellum*. W warstwie krzewinek występują m.in.: modrzewnica zwyczajna (*Andromeda polifolia*), wrzos pospolity

(*Calluna vulgaris*), bazylna czarna (*Empetrum nigrum*), wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*), żurawina błotna (*Oxycoccus palustris*) i borówka bagienna (*Vaccinium uliginosum*). Jako najbardziej typowe na tym obszarze są Słowińskie Błota i Janiewickie Bagna, gdzie rośnie malina moroszka (*Rubus chamaemorus*), niezmiernie rzadki gatunek arktyczno-alpejskiej krzewinki osiagającej w Polsce południową granicę zasięgu (Szafer 1972). Podział geobotaniczny Polski oparty na zbiorowiskach roślinnych włącza badany obszar w skład Obszaru Europejskich Lasów Liściastych i Mieszanych, Prowincji Środkowoeuropejskiej, Podprowincji Południowobałtyckiej, Działu Pomorskiego oraz dwóch krain – Pobrzeża Południowobałtyckiego i Pojezierzy Środkowopomorskich (Matuszkiewicz 1993). Roślinność Działu Pomorskiego charakteryzuje się znaczącym udziałem zbiorowisk o subatlantyckim typie zasięgu. Głównym typem roślinności strefowej dla Działu Pomorskiego są lasy liściaste z klasy *Quercio-Fagetea*, współwystępujące z acidofilnymi lasami dębowymi typu atlantyckiego z klasy *Quercetea roburi-petraeae* i kontynentalnymi lasami sosnowymi z klasy *Vaccinio-Piceetea*.

2. Metody i materiał

Badania w okolicach Sławna prowadzono w lipcu 1994 roku oraz w latach 2002–2004. Gatunki rzadkie i zagrożone podano za „Czerwoną Listą” Pomorza Zachodniego (Żukowski, Jackowiak 1995), „Czerwoną Listą” Pomorza Gdańskiego (Markowski, Buliński 2004) oraz „Czerwoną listą roślin naczyniowych w Polsce” (Zarzycki, Szelaąg 2006). Gatunki chronione zaprezentowano zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 roku¹. Nazwy roślin przyjęto za listą Mirka i in. (2002), a nazwy rodzin za pracą Rutkowskiego (2004).

3. Wyniki

Na badanym terenie stwierdzono 570 gatunków roślin naczyniowych z 89 rodzin i 322 rodzajów. Stanowi to 36% flory Pomorza Zachodniego szacowanej na 1575 gatunków (Czubiński 1950). W ukła-

¹ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 roku w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną (Dz.U. Nr 168, poz. 1764).

dach związanych z różnego typu: lasami, łąkami, torfowiskami, zbiornikami i ciekami wodnymi notowano ponad 430 gatunków, a w zbiorowiskach synantropijnych (segetalnych i ruderalnych) około 140. Liczba gatunków w poszczególnych rodzinach waha się od 1 do 72. Wśród rodzin najbogatszych w gatunki dominują, podobnie jak we florze Polski, astrowate (*Asteraceae*) i trawy (*Poaceae*) (Tab. 1). Kolejność rodzin najbogatszych w gatunki jest zbliżona do sekwencji przedstawionej dla flory Polski (Pawłowska 1972). Piętnaście najbogatszych w gatunki rodzin zawiera 387 gatunków, tj. prawie 68% całej flory. Odnotowano 32 rodziny jednogatunkowe. Wśród rodzajów zaznacza się przewaga taksonów jedno- i dwugatunkowych. Obserwowano ich odpowiednio 220 i 49. W ich skład wchodzi 56% wszystkich gatunków. Najbogatsze w gatunki rodzaje (powyżej 5 gatunków) gromadzą tylko 116 gatunków, tj. około 20% flory (Tab. 2).

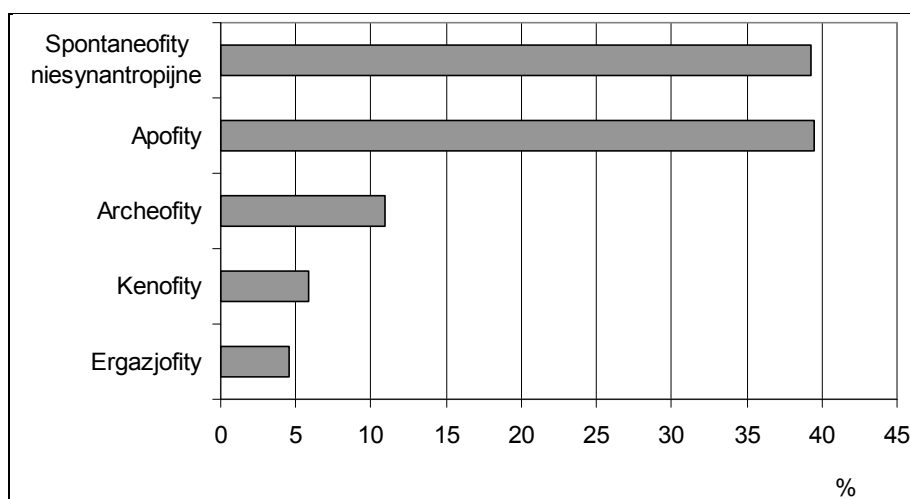
Gatunki rodzimego pochodzenia stanowią prawie 80% flory Wrześnickiego Kompleksu Osadniczego, mniej więcej po równo notowano spontaneofitów niesynantropijnych i apofitów (Ryc. 1). Wśród antropofitów dominują dawni przybysze (archeofity – objaśnienie grup geograficzno-historycznych znajduje się w artykule Michałowskiej i Rymon-

Tabela 1. Rodziny najbogatsze w gatunki

Rodzina	Liczba gatunków	%	Miejsce we florze Polski
Astrowate (<i>Asteraceae</i>)	72	12,6	1
Trawy (<i>Poaceae</i>)	58	10,2	2
Motylkowate (<i>Fabaceae</i>)	32	5,6	7
Różowate (<i>Rosaceae</i>)	31	5,4	3
Turzycowate (<i>Cyperaceae</i>)	25	4,4	4
Goździkowate (<i>Caryophyllaceae</i>)	24	4,2	5
Wargowe (<i>Lamiaceae</i>)	23	4,0	9
Trędownikowate (<i>Scrophulariaceae</i>)	22	3,9	6
Baldaszkowate (<i>Apiaceae</i>)	19	3,3	11
Rdestowate (<i>Polygonaceae</i>)	18	3,2	–
Krzyżowe (<i>Brassicaceae</i>)	16	2,8	8
Wierzbowate (<i>Salicaceae</i>)	15	2,6	–
Jaskrowate (<i>Ranunculaceae</i>)	13	2,3	10
Wiesiolkowate (<i>Onagraceae</i>)	10	1,8	–
Sitowate (<i>Juncaceae</i>)	9	1,6	–

Tabela 2. Rodzaje najbogatsze w gatunki

Rodzaj	Liczba gatunków
Turzyca (<i>Carex</i>)	20
Przetacznik (<i>Veronica</i>)	11
Wierzba (<i>Salix</i>)	11
Rdest (<i>Polygonum</i>)	9
Koniczyna (<i>Trifolium</i>)	7
Kostrzewa (<i>Festuca</i>)	7
Sit (<i>Juncus</i>)	7
Wierzbownica (<i>Epilobium</i>)	7
Wyka (<i>Vicia</i>)	7
Groszek (<i>Lathyrus</i>)	6
Jaskier (<i>Ranunculus</i>)	6
Jastrzębiec (<i>Hieracium</i>)	6
Szczaw (<i>Rumex</i>)	6
Wiechlina (<i>Poa</i>)	6

Ryc. 1. Udział grup geograficzno-historycznych we florze WKO

-Lipińskiej w tym tomie). Obserwowano ich prawie 11%. Są to między innymi coraz radsze w skali kraju: kąkol polny (*Agrostemma githago*), komosa strzałkowata (*Chenopodium bonus-henricus*), stokłosa żytnia (*Bromus secalinus*) i złocień polny (*Chrysanthemum segetum*).

Wśród archeofitów liczną grupę stanowią też gatunki dawniej uprawiane lub zbierane w celach leczniczych, m.in.: bylica piołun (*Artemisia absinthium*), rumianek pospolity (*Chamomilla recutita*), serdecznik pospolity (*Leonurus cardiaca*) i ślaz zygmarek (*Malva alcea*), przyprawowych, na przykład chrzan pospolity (*Armoracia rusticana*). W Śląsku odszukano także szczwół plamisty (*Conium maculatum*), z którego w średniowieczu sporządzano trujące preparaty.

Udział kenofitów w WKO jest mniejszy niż archeofitów i wynosi około 6%. Wśród młodszych przybyszów liczną grupę stanowią drzewa i krzewy dziczejące z uprawy i zadomawiające się przy domostwach, w zaroślach i lasach. Są to m.in.: bożodrzew gruczołowaty (*Ailanthus altissima*), czeremcha amerykańska (*Padus serotina*), dąb czerwony (*Quercus rubra*), kasztanowiec pospolity (*Aesculus hippocastanum*), lilak pospolity (*Syringa vulgaris*), porzeczka agrest (*Ribes uva-crispa* subsp. *uva-crispa*), robinia akacjowa (*Robinia pseudacacia*) i śnieguliczka biała (*Symphoricarpos albus*). Wśród zielnych kenofitów znaleźć można gatunki, które zostały nieświadomie zawleczone przez człowieka. Na terenach ruderalnych spotkać można konyzę kanadyjską (*Coryza canadensis*) i rumianek bezpromieniowy (*Chamomilla suaveolens*), na polach uprawnych żółtlicę drobnokwiatową (*Galinsoga parviflora*) i żółtlicę owłosioną (*Galinsoga ciliata*), w układach naturalnych między innymi niecierpek drobnokwiatowy (*Impatiens parviflora*). Zielne kenofity uprawiane jako rośliny ozdobne spotkać można nie tylko na siedliskach ruderalnych, jak na przykład rdestowiec ostrokończysty (*Reynoutria japonica*) i słonecznik bulwiasty (*Helianthus tuberosus*), ale także w układach pół- i naturalnych, np.: kolczurka klapowana (*Echinocystis lobata*) i kroplik żółty (*Mimulus guttatus*) nad Wieprzą, nawłóć kanadyjska (*Solidago canadensis*), niecierpek gruczołowaty (*Impatiens glandulifera*) i rudbekia naga (*Rudbeckia laciniata*) w zaroślach oraz lasach łęgowych i na łąkach.

Ergazjofity (gatunki uciekające z uprawy) stanowią niewielką część flory (poniżej 5%). Są wśród nich zboża, między innymi żyto (*Secale cereale*) i jęczmień (*Hordeum vulgare*), gatunki olesiste, na przykład rzepak (*Brassica napus* subsp. *napus*), czy ozdobne – bratek (*Viola ×wittrockiana*) i malwa różowa (*Alcea rosea*).

Udział podstawowych grup form życiowych jest typowy dla Polski (Jackowiak 2004). Choć we florze WKO dominują hemikryptofity (45%) i terofity (prawie 20%), jednak udział geofitów i fanerofitów jest także znaczący i wynosi po 12% (objaśnienie grup form życiowych

TABLICA I

A. Owocująca borówka bagienna (*Vaccinium uliginosum*) w borze bagiennym na południowy zachód od Zielonki. Fot. R. Sajkiewicz

B. Kwitnący wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*), rzadki i chroniony gatunek w Polsce. Fot. R. Sajkiewicz

TABLICA II

A. Wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*), gatunek o zachodnim typie zasięgu w Polsce. Fot. R. Sajkiewicz

B. Widłak jałowcowaty (*Lycopodium annotinum*) koło leśniczówki Wrześnica. Fot. R. Sajkiewicz

TABLICA III

A. Zarastające sosną zwyczajną (*Pinus sylvestris*) i brzozą omszoną (*Betula pubescens*) torfowisko wysokie koło Nosalina. Fot. R. Sajkiewicz

B. Rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*) licznie występująca na torfowisku wysokim koło Nosalina. Fot. R. Sajkiewicz

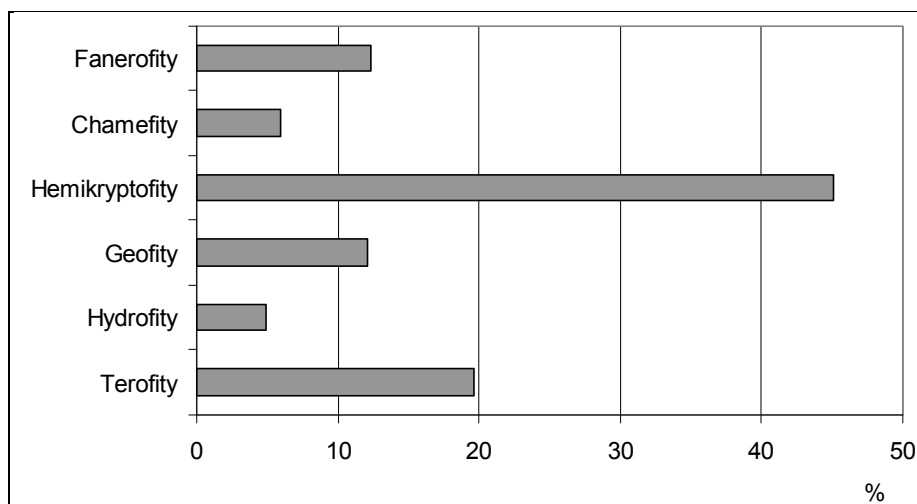
TABLICA IV

A. Kwitnące storczyki kukulka plamista (*Dactylorhiza maculata*)
w okolicach Nosalina. Fot. R. Sajkiewicz

B. Lipy o pomnikowych rozmiarach przy kościele w Staniewicach.
Fot. R. Sajkiewicz

Ryc. 2. Spektrum form życiowych

znajduje się w artykule Michałowskiej i Rymon-Lipińskiej w tym tomie). Udział geofitów jest prawie trzy razy większy niż hydrofitów (Ryc. 2), które wraz z chamefitami są najmniej licznymi grupami.

Florę WKO analizowano również pod względem występowania w niej elementów kierunkowych, tj. gatunków, które na obszarze Polski mają granice zasięgowe. Stwierdzono 23 takie gatunki. Dominują przedstawiciele grup charakterystycznych dla Pomorza. Są to gatunki północne (borealne) i zachodnie (atlantyckie). Najwięcej jest gatunków z elementu północnego, tj. osiągające w Polsce południową granicę zasięgu. Są to m.in.: bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), borówka bagienna (*Vaccinium uliginosum*, Tabl. I: A), jeżogłówka najmniejsza (*Sparanium minimum*), modrzewnica zwyczajna (*Andromeda polifolia*), nerecznica grzebieniasta (*Dryopteris cristata*), trzcinnik prosty (*Calamagrostis stricta*) i żurawina błotna (*Oxycoccus palustris*). Drugą co do liczebności grupę stanowią gatunki zachodnie, tj. osiągające w Polsce wschodnią granicę zasięgu. Są to m.in.: chłodek drobny (*Arnoseris minima*), chroszcz nagołodygowy (*Teesdalea nudicaulis*), szczotlicha siwa (*Corynephorus canescens*), wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*, Tabl. I: B), wążkrota zwyczajna (*Hydrocotyle vulgaris*) i wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*). Z gatunków górskich schodzących daleko na niż warto wymienić bez koralowy (*Sambucus racemosa*).

Tabela 3. Ginące i rzadkie gatunki roślin naczyniowych występujące w WKO

Nazwa gatunku	Zarzycki, Szelaż 2006	Markowski, Buliński 2004	Żukowski, Jackowiak 1995
1	2	3	4
Groszek błotny (<i>Lathyrus palustris</i>)	V	VU	V
Jeżogłówka najmniejsza (<i>Sparganium minimum</i>)	–	VU	V
Kanianka pospolita (<i>Cuscuta europaea</i>)	–	NT	–
Komosa strzałkowata (<i>Chenopodium bonus-henricus</i>)	–	NT	R
Kroplik żółty (<i>Mimulus guttatus</i>)	–	NT	–
Kruszczyk błotny (<i>Epipactis palustris</i>)	–	VU	V
Kukułka plamista (<i>Dactylorhiza maculata</i>)	V	VU	V
Modrzewnica pospolita (<i>Andromeda polifolia</i>)	–	NT	V
Nerecznica grzebieniasta (<i>Dryopteris cristata</i>)	V	NT	V
Orlik pospolity (<i>Aquilegia vulgaris</i>)	–	VU	V
Pióropusznik strusi (<i>Matteucia struthiopteris</i>)	–	NT	V
Podkolan biały (<i>Platanthera bifolia</i>)	–	VU	V
Popłoch pospolity (<i>Onopordum acanthium</i>)	–	NT	–
Przetacznik wodny (<i>Veronica catenata</i>)	–	VU	V
Przygielka biała (<i>Rhynchospora alba</i>)	–	NT	V
Rosiczka okrągłolistna (<i>Drosera rotundifolia</i>)	V	NT	I
Stokłosa żytnia (<i>Bromus secalinus</i>)	–	NT	V
Szczwół plamisty (<i>Conium maculatum</i>)	–	LC	R
Turzyca dwustronna (<i>Carex disticha</i>)	–	NT	V

cd. tab. 3

1	2	3	4
Wiąz szypułkowy (<i>Ulmus laevis</i>)	–	NT	–
Wiciokrzew pomorski (<i>Lonicera periclymenum</i>)	–	VU	–
Wierzbownica czworoboczna (<i>Epilobium adnatum</i>)	–	DD	–
Wrzosiec bagienny (<i>Erica tetralix</i>)	[V]	VU	V
Wyka leśna (<i>Vicia sylvatica</i>)	–	–	R

Objaśnienia: V – gatunki zagrożone (narażone), [V] – narażone (gatunki zagrożone na izolowanych stanowiskach, poza głównym obszarem występowania), DD – niedostateczne dane, LC – gatunki najmniejszej troski (słabo zagrożone), NT – bliski zagrożeniu, VU – narażone (umiarkowanie zagrożone), R – rzadkie, I – gatunki o nieokreślonym zagrożeniu (Ex, E, V lub R)

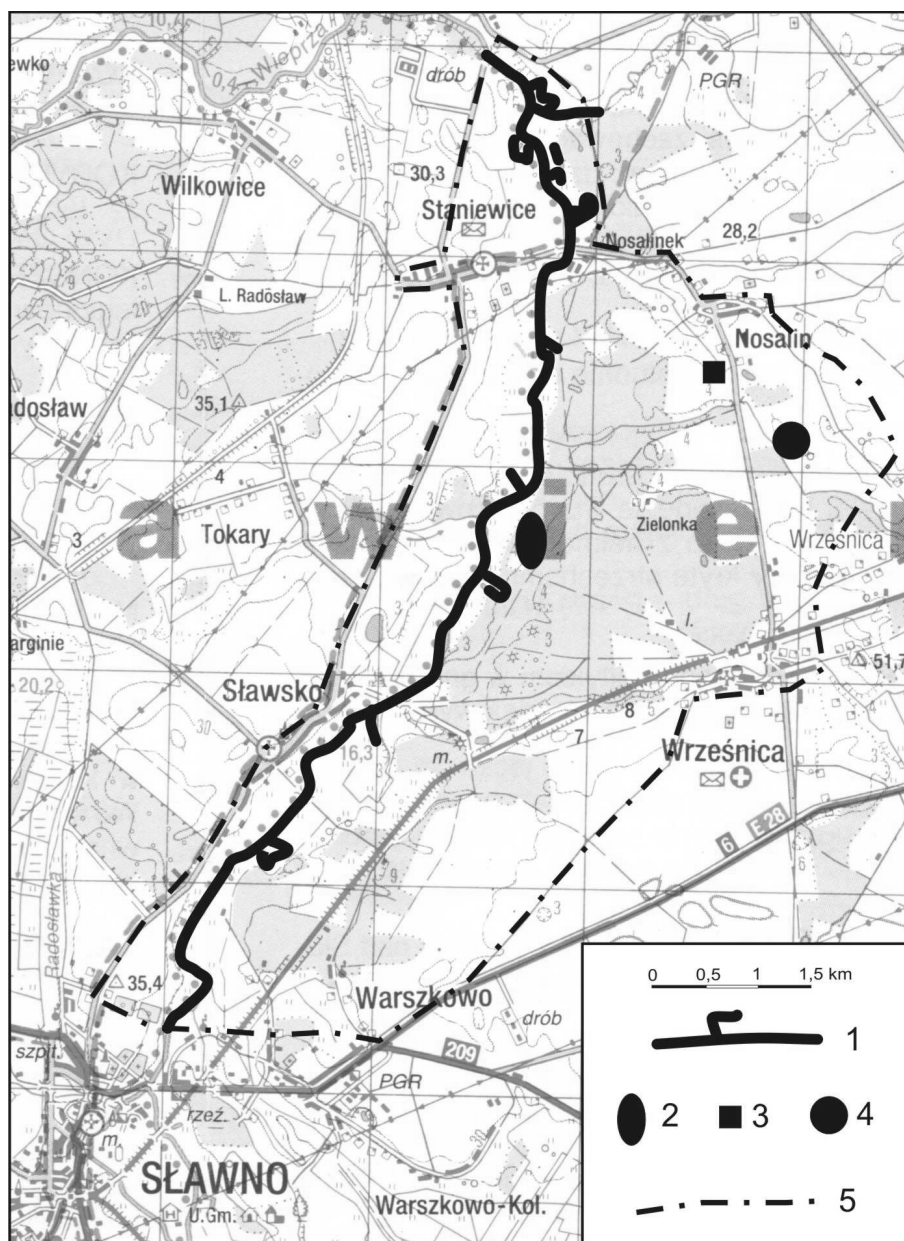
We florze WKO stwierdzono obecność 24 gatunków ginących i rzadkich (4,2% flory) z trzech „Czerwonych List”: krajowej, Pomorza Gdańskiego i całego Pomorza (Tab. 3). Do grupy najbardziej zagrożonych należą: kukulka plamista (*Dactylorhiza maculata*), wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*) i groszek błotny (*Lathyrus palustris*). Znajdują się one na wszystkich czerwonych listach w wysokich kategoriach zagrożenia.

Na badanym terenie odnotowano 20 gatunków podlegających w Polsce ochronie prawnej (3,9% flory). Są wśród nich gatunki chronione całkowicie: bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), dzięgiel litwor (*Angelica archangelica*), kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*), kruszczyk błotny (*Epipactis palustris*), kukulka plamista (*Dactylorhiza maculata*), orlik pospolity (*Aquilegia vulgaris*), paprotka zwyczajna (*Polypodium vulgare*), podkolan biały (*Platanthera bifolia*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*, Tabl. II: A), widłak jałowcowaty (*Lycopodium annotinum*, Tabl. II: B) i wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*) oraz podlegające ochronie częściowej: bobrek trójlistkowy (*Menyanthes trifoliata*), bluszcz pospolity (*Hedera helix*), grażel żółty (*Nuphar lutea*), kalina koralowa (*Viburnum opulus*), kocanki piaskowe (*Helichrysum arena-rium*), konwalia majowa (*Convallaria majalis*), kruszyna pospolita (*Frangula alnus*) i porzeczka czarna (*Ribes nigrum*).

Na terenie WKO za najbardziej wartościowe, o szczególnie interesującej florze, należy uznać układy związane z Wieprzą i jej starorzeczami, płaty boru bagiennego z wrzoścem bagiennym (*Erica tetralix*), torfowisko przejściowe z bogatą populacją kukulki plamistej (*Dactylorhiza maculata*) oraz torfowiska wysokie z rosziczką okrągłolistną (*Drosera rotundifolia*) (Ryc. 3). Główną osią Wrześnickiego Kompleksu Osadniczego jest rzeka Wieprza. W jej dolinie znajdują się liczne i cenne przyrodniczo starorzecza w różnej fazie zarastania. Duże ich nagromadzenie występuje w północnej części WKO, na północ i południe od Staniewic. Są wśród nich zbiorniki głębokie z roślinami zanurzonymi, na przykład wywłócznikiem kłosowym (*Myriophyllum spicatum*), i z roślinami o liściach pływających na powierzchni, na przykład grążel żółty (*Nuphar lutea*), a także zbiorniki płytkie silnie zarastające, na przykład przez osokę aloesowatą (*Stratiotes aloides*). Starorzecza pełnią ważną rolę schronień i żerowisk dla różnych grup organizmów. Zwiększają one różnorodność biologiczną rzeki, stanowią zapis kolejnych wylewów i położenia koryta rzecznego.

Wśród zbiorowisk leśnych na szczególną uwagę zasługują płaty boru bagiennego (*Vaccinio uliginosi-Pinetum*) w odmianie nadmorskiej z udziałem wrzośca bagiennego (*Erica tetralix*), położone na południowy zachód od Zielonki, głównie w oddziale 365 (Ryc. 3). W drzewostanie dominuje sosna zwyczajna (*Pinus sylvestris*), w podszycie rosną między innymi jałowiec pospolity (*Juniperus communis*) i brzoza omszona (*Betula pubescens*). W borze bagiennym obserwowano również dużo gatunków z rodziny wrzosowatych (*Ericaceae*), między innymi wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*), modrzewnica pospolita (*Andromeda polifolia*), oraz charakterystyczną dla tego zbiorowiska borówkę bagienną (*Vaccinium uliginosum*) i bagno zwyczajne (*Ledum palustre*). Odnotowano również: przygielkę białą (*Rhynchospora alba*), rosziczkę okrągłolistną (*Drosera rotundifolia*), wełniankę pochwowatą (*Eriophorum vaginatum*), wełniankę wąskolistną (*Eriophorum angustifolium*) oraz liczne gatunki torfowców (*Sphagnum* sp.).

Kolejnym ważnym przyrodniczo obszarem jest torfowisko wysokie zlokalizowane na północ od Wrześnicy, z licznymi cennymi i rzadkimi gatunkami roślin (Tabl. III: A). Wypełnia ono bezodpływowe miejsce otoczone polami uprawnymi, współcześnie odwadniane przez rów uchodzący do Wieprzy. Na kozuchu torfowców (*Sphagnum* sp.) występuje owadożerna rosziczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*, Tabl. III: B) i żurawina błotna (*Oxycoccus palustris*). Obrzeża torfowiska porośnięte

Ryc. 3. Obszary o największych walorach florystycznych we Wrześnickim Kompleksie Osadniczym

1 – Wieprza ze starorzeczami, 2 – bory bagienne, 3 – torfowisko wysokie, 4 – torfowisko przejściowe, 5 – granica terenu badań

są między innymi przez: bobrek trójlistkowy (*Menyanthes trifoliata*), turzycę dzióbkowatą (*Carex rostrata*), turzycę siwą (*Carex canescens*), turzycę pospolitą (*Carex nigra*) oraz welniankę wąskolistną (*Eriophorum angustifolium*). Torfowisko zarasta głównie sosną zwyczajną (*Pinus sylvestris*) i brzozą omszoną (*Betula pubescens*). W WKO znaleźć można także inne niewielkie płyty torfowisk wysokich, często wysychające i zarastające. Przykładem może być obniżenie z torfowcami przy leśnej drodze ze Sławska do Nosalina. Rosną tu na kobiercu torfowców m.in.: żurawina błotna (*Oxycoccus palustris*), wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*), welnianka pochwolistna (*Eriophorum vaginatum*) i wąskolistna (*Eriophorum angustifolium*). W trakcie suchych lat tego typu niewielkie podtorfione obniżenia silnie podsychają.

We wschodniej części badanego obszaru znajduje się rozległe torfowisko przejściowe (oddział 386A). Spotkać tu można welniankę wąskolistną (*Eriophorum angustifolium*) i siedmiopalecznika błotnego (*Comarum palustre*). Z gatunków przechodzących z innych zbiorowisk roślinnych notowano: borówkę bagienną (*Vaccinium uliginosum*), trzcinnika lancetowatego (*Calamagrostis canescens*), wierzbę rokitę (*Salix repens* subsp. *rosmarinifolia*) i wrzosa bagiennego (*Erica tetralix*). Dominującym rodzajem są turzycy, a zanotowano ich kilka – m.in.: turzycę dzióbkowatą (*Carex rostrata*), turzycę pęcherzykowatą (*Carex vesicaria*), turzycę prosowatą (*Carex panicea*) i turzycę siną (*Carex flacca*). W centralnej części torfowiska znajduje się niewielki zbiornik wodny. Jego brzegi porośnięte są torfowcami, a w wodzie rosną okrzętnica bagienna (*Hottonia palustris*) i rdestnica pływająca (*Potamogeton natans*). Na torfowisku i w jego otoczeniu występuje bardzo bogata populacja storczyka – kukulki plamistej (*Dactylorhiza maculata*, Tabl. IV: A) – w lipcu 2003 roku doliczono się ponad 650(!) kwitnących okazów. W lesie graniczącym odszukano także innego rzadkiego storczyka – podkolana białego (*Platanthera bifolia*).

Na terenie badań obserwowano kilka drzew mających pomnikowe wymiary. Należą do nich m.in.: sosny zwyczajne (*Pinus sylvestris*) o obwodach ponad 250 cm, dęby szypułkowe (*Quercus robur*) przekraczające w obwodzie 370 cm i kasztanowiec zwyczajny (*Aesculus hippocastanum*) o obwodzie 400 cm. Obok kościoła w Staniewicach rosną dwie lipy drobnolistne (*Tilia cordata*) o obwodach 485 i 570 cm (Tabl. IV: B). Na uwagę zasługuje także aleja klonowa między Sławskiem a Staniewicami. Niektóre rosnące tam jawory (*Acer pseudoplatanus*) osiągają nawet do 350 cm w obwodzie.

Podsumowanie

Przez centralną część Wrześnickiego Kompleksu Osadniczego mniej więcej południkowo przepływa Wieprza, stanowiąca główną oś obszaru (Ryc. 3). Wieprza jako rzeka meandrująca tworzy starorzecza, które są niezwykle cennymi biologicznie układami. Duże ich skupienie znajduje się w północnej części WKO. Centralna część obszaru porośnięta jest lasami. Są to głównie lasy gospodarcze nadleśnictwa Sławno. W kompleksach leśnych w obniżeniach wykształcają się interesujące zbiorowiska roślinne, takie jak bory bagienne, torfowiska wysokie i przejściowe.

Ogółem w WKO do tej pory notowano 570 gatunków roślin naczyniowych z 89 rodzin. Wśród 23 elementów kierunkowych dominują gatunki zachodnie i północne. We florze WKO odnotowano 20 gatunków chronionych w Polsce oraz 24 ginące i rzadkie na Pomorzu oraz w Polsce. Na szczególną uwagę zasługują: kukulka plamista (*Dactylorhiza maculata*) rosnąca na kilku stanowiskach, w tym bardzo liczny na północ od Wrześnicy, wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*) i groszek błotny (*Lathyrus palustris*).

Bibliografia

- CELKA Z. 2002. Rośliny naczyniowe grodziska we Wrześnicy (pow. sławieński), [w:] *De rebus futuris memento: przyszłość przeszłego krajobrazu kulturowego Ziemi Sławieńskiej*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, Sławieński Dom Kultury, 167–180.
- CELKA Z., SOBISZ Z., MORKA D. 2003. Herbarium sławieńskie – wstępne informacje o unikatowym odkryciu, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej*, t. II, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 107–116.
- CZUBIŃSKI Z. 1950. Zagadnienia geobotaniczne Pomorza, *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią* 2: 439–658.
- FIGLAROWICZ S. 1959. *Ogród Botaniczny w Sławnie. Wykaz występujących gatunków*, Sławno [maszynopis].
- FIGLAROWICZ S. 1960. Ze świata roślinnego ziemi sławieńskiej, *Zapiski Koszalińskie* 5: 5–22.
- FIGLAROWICZ S. 1961 *Rośliny objęte ochroną gatunkową, które są w Ogrodzie Botanicznym w Sławnie*, Sławno [maszynopis].
- FIGLAROWICZ S. 1965. Szata roślinna i świat zwierzęcy Pomorza Koszalińskiego, [w:] *Poznajemy Pomorze Koszalińskie*, (red.) K. Trzebiatowski. Warszawa: Nasza Księgarnia, 187–220.

- JACKOWIAK B. 2004. Flora jako obiekt obserwacji i studiów botanicznych, [w:] *Flora i roślinność środkowej Wielkopolski. Przewodnik do ćwiczeń terenowych*, (red.) J. Chmiel, M. Kasprówska. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 75–96.
- KONDRACKI J. 1998. *Geografia regionalna Polski*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- MARKOWSKI R., BULIŃSKI M. 2004. Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Gdańskiego, *Acta Bot. Cassub. Monogr.* 1: 1–75.
- MATUSZKIEWICZ J.M. 1993. Krajobrazy roślinne i regiony geobotaniczne Polski, *Prace Geograficzne* 158: 1–107.
- MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A., ZAJĄC M. 2002. Krytyczna lista roślin naczyniowych Polski, [w:] *Różnorodność biologiczna Polski*, t. 1, (red.) Z. Mirek. Kraków: PAN, Instytut Botaniki im. W. Szafera w Krakowie, 1–442.
- PAWŁOWSKA S. 1972. Charakterystyka statystyczna i elementy flory polskiej, [w:] *Szata roślinna Polski*, t. 1, (red.) W. Szafer, K. Zarzycki. Warszawa: PWN, 129–206.
- RUTKOWSKI L. 2004. *Klucz do oznaczania roślin naczyniowych Polski niżowej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN [wydanie 2. popr. i unowocześnione].
- SKRZYPEK I. 2008. Najdawniejsze dzieje gminy Sławno, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. VII: *Gmina Sławno*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 109–183.
- SOBISZ Z. 2005. Parki dworskie gminy Malechowo, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. IV: *Gmina Malechowo*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 267–282.
- SOBISZ Z. 2007. Flora naczyniowa parków dworskich i cmentarzy gminy Darłowo, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. VI: *Gmina Darłowo*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 301–316.
- SOBISZ Z. 2008. Parki gminy Sławno, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. VII: *Gmina Sławno*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 87–107.
- SOBISZ Z., CELKA Z. 2004. Parki dworskie gminy Postomino, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. III: *Gmina Postomino*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 165–175.
- SOBISZ Z., MORKA D., CELKA Z. 2003. Materiały do flory Ogrodu Botanicznego w Sławnie, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. II, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 117–128.
- SOCHA A. 2008. *Rośliny naczyniowe cmentarzy poewangelickich okolic Malechowa (Pomorze)*, Poznań [praca magisterska wykonana w Zakładzie Taksonomii Roślin UAM w Poznaniu].
- SPORS J. 1973. *Dzieje polityczne ziemi sławińskiej, słupskiej i białogardzkiej XII–XIV w.*, Poznań–Słupsk: Wydawnictwo Poznańskie.
- STECKI K., BIERNACKI A. 1963. Szachownica kostkowana o białych kwiatach w Sławnie na Pomorzu, *Chrońmy Przyrodę Ojczyzn* 17(6): 13–24.
- SZAFAER W. 1972. Szata roślinna Polski Niżowej, [w:] *Szata roślinna Polski*, t. 2, (red.) W. Szafer, K. Zarzycki. Warszawa: PWN, 17–188.
- TRUCHAN M., SOBISZ Z. 2006. Distribution of *Cymbalaria muralis* P. Gaertn., B. Mey. & Scherz. in the central part of Polish Pomerania, *Biodiv. Res. Conserv.* 1–2: 98–101.

- ZARZYCKI K., SZELĄG Z. 2006. Czerwona lista roślin naczyniowych w Polsce, [w:] *Czerwona lista roślin i grzybów Polski*, (red.) Z. Mirek, K. Zarzycki, W. Wojewoda, Z. Szelać. Kraków: PAN, Instytut Botaniki im. W. Szafera w Krakowie, 9–20.
- ŻMUDA M. 2008. Wstępna inwentaryzacja fauny okolic Sławna, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej*, t. VII: *Gmina Sławno*, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 71–85.
- ŻUKOWSKI W., JACKOWIAK B. 1995. Lista roślin naczyniowych ginących i zagrożonych na Pomorzu Zachodnim i w Wielkopolsce, [w:] *Ginące i zagrożone rośliny naczyniowe Pomorza Zachodniego i Wielkopolski*, (red.) W. Żukowski, B. Jackowiak. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 9–96.

Pflanzliche Seltenheiten in der Umgebung Schlawe

Zusammenfassung

Die Umgebung von Sławno ist ein seit vielen Jahrhunderten vom Menschen bewohntes Gebiet. Die Pflanzenwelt stand seit je unter dem Einfluss der Anthropopersion, doch jetzt unterlag sie in der Nähe von menschlichen Ansiedlungen großen Veränderungen. An der Wipper und in den Tiefen weiter Waldgebiete treten zahlreiche Standpunkte seltener Pflanzen auf.

Im Besiedlungskomplex bei Freetz bildet die Wipper die südliche Achse des Gebietes. Der Fluss bildet mit seinen Meandern zahlreiche Tümpel, die voller wertvoller biologischer Einheiten sind, vor allem im Norden der Freetzer Gegend, im Wirtschaftsgebiet der Schlauer Oberförsterei. In diesen Wäldern bilden sich interessante Pflanzengesellschaften, z. B. Moorzwergräucher (*Vaccinio uliginosi-Pinetum*), an der Küste die Glockenheide (*Erica tetralix*). Gut erhaltene Plätze dieser Gebieten sind südwestlich von Fichtkaten in Abschnitt 365. Weitere wertvolle Ansiedlungen mit seltenen Pflanzen sind in den hochgelegenen Torffeldern bei Nosalin, auch in den östlichen Teilen der untersuchten Felder 386 A.

Bis heute notierten wir im Freetzer Gebiet 570 Arten von Gefäßpflanzen aus 89 Familien. Unter 23 Zielelementen dominieren westliche Arten, z.B. Geißblatt, Reitgras. In der Pflanzenwelt des Freetzer Gebietes existieren 20 unter Naturschutz stehende Arten, so wie 24 seltene in Pommern vom Aussterben bedrohte. Besondere Aufmerksamkeit verdient Fleckkuckuck die vor allem in der Nähe von Nosalin auftritt, auch Moorheide, Platterbse, Sonnentau.

